

М. П. Требін

Рашизм

РАШИЗМ — [ідеологія](#) та практика російського фашизму, суттю якого є антилюдяність. Він базується на антилібералізмі, імперіалізмі, експансіонізмі, реваншизмі, некрофільї, [геноциді](#), тероризмі, етатизмі, [ксенофобії](#) та ідеях євразійства, [вождізму](#), богообраності, мобілізації нації й держави проти ворогів, панування сили над правом тощо. Термін «рашизм» (утворено контамінацією англ. слів «Russia» — «раша» та «fascism» — «фашизм») активно входить у науковий дискурс. Т. Снайдер так пояснив цей термін для західної аудиторії: «Рашизм» звучить як «фашизм», але з «р» замість «ф» на початку, що, грубо кажучи, означає «російський фашизм». Тому він пропонує писати його латиницею як ruscism, щоб зберегти для англомовного світу візуальну прив'язку до слів Russia та fascism.

Поняття «Р.» почали використовувати після вторгнення російських військ до Грузії у серпні 2008. Одну з перших спроб зробив політолог О. Кривдик: Р. — це ідеологія й практика правлячого режиму РФ, що базується на ідеї зверхності росіян, їхній особливій цивілізаційній місії, антидемократизмі й неоколоніалізмі радянсько-імперського типу, використанні православ'я як моральної доктрини, та на геоекономічних інструментах, у першу чергу, енергоносіях.

Р. — це ідеологія, що базується на ілюзіях і обґрунтовує припустимість будь-якого свавілля заради хибно трактованих інтересів російського суспільства. У зовнішній політиці Р. виявляється в порушенні принципів міжнародного права, нав'язуванні світові своєї версії історичної правди винятково на користь Росії, зловживанні правом вето в Раді Безпеки ООН; у внутрішній — у порушенні прав людини на свободу думки, переслідуванні учасників «руху незгодних», використанні ЗМІ для дезінформації свого народу тощо ([О. Костенко](#)).

Р. є уособленням расистської, ксенофобської, шовіністичної, популістської ідеології, що, попри свій очевидний антидемократизм, підтримується більшістю російського населення і реалізується в агресивній та злочинній зовнішньополітичній діяльності Росії ([В. Огризко](#)).

Р. — це дивна постмодерністська суміш, куди увійшли шовіністський «великоросійський» світогляд давно померлої Російської імперії, ностальгія за Радянським Союзом, реваншистські настрої пострадянських силовиків, псевдоісторичні екскурси Путіна, а також

православ'я з одночасним вшануванням Миколи II і Сталіна, і на додачу — цитати з фільму «Брат-2», нанесені на шеврони російських військових (С. Морфінов).

Р. — це імперський фашизм, який має неекзистенційну субонтологію — світозлобу, світоагресію, культ сили над цілим світом, ядерну загрозу знищення світу. Р. базується на ідеях «особливої цивілізаційної місії» росіян, «старшого братнього народу», великодержавного шовінізму, зверхності та нетерпимості до елементів культури інших народів; в ідейно-політичному плані — на російському імперіалізмі та радянському тоталітаризмі; в духовному — на фундаменталістському православ'ї; в економіко-політичному — на шантажі умовами поставок та рівня цін на енергоносії (газ та нафта); в правовому — на запереченні сили права, в браваді правовими порушеннями; в цивілізаційному — на відтворенні поведінкових патернів, успадкованих від Золотої Орди (С. Дацюк).

Проблема визначення ознак фашизму та Р. як його різновиду є дуже дискусійною і складною. [У. Еко](#) виокремив характерні риси фашизму: культ традиції; заперечення [модернізму](#); культ акції заради самої акції; незгода є зрадою; страх перед відмінностями; апеляція до фрустрованого середнього класу; перейнятість ідеєю змови, по можливості міжнародної; постійне зміщення риторичного фокуса: ворога зображують водночас як надто сильного і як надто слабого; пацифізм є заграванням з ворогом; популістський елітизм, елітизм мас; кожного виховують і навчають так, щоб він став героєм; мачизм (зневага до жінок, нетерпимість і осуд нестандартних сексуальних практик тощо); селективний популізм; нова мова. І більшість із цих рис притаманні Р. Американський політолог Л. Брітт, який проаналізував режими [А. Гітлера](#) (Німеччина), [Б. Муссоліні](#) (Італія), Ф. Франко (Іспанія), А. Салазара (Португалія), Г. Пападопулоса (Греція), А. Піночета (Чилі), Г. Сухарто (Індонезія), також дійшов висновку про їхню подібність, незважаючи на відмінності у часі, причинах виникнення та географічному розташуванні. Політтехнолог С. Гайдай виокремив 8 ознак фашизму, які доречно застосовувати і щодо Р.: культ вождя; етатизм; заборона, переслідування та терор інакодумців, боротьба з незгодними, оголошення їх зрадниками та ворогами; агресивні націоналізм та імперіалізм; культ сили і насильства, героїв та воєнщини; реваншизм; державне управління і втручання в економіку та корпоративізм при визнанні приватної власності. Українські дослідники В. Мараєв та Ю. Білик підкреслили такі загальні ознаки Р.: пропаганда та переписування історії, культ особистості, символіка, геноцид інших народів, ігнорування міжнародного права, однопартійна система, тісний союз держави і Церкви, закріплення традиційних гендерних ролей, тотальний контроль над ЗМІ, необмежений вплив апарату примусу (поліція, спецслужби), крахи бліцкригів. Основними ознаками Р. для Т. Снайдера є: культ вождя та культ померлих, корпоративістська держава, міфи про минуле, цензура, популярність теорій змови, централізована пропаганда, ведення війни на руйнування, сприяння просуванню на міжнародній арені ультраправих сил, позиціонування В. Путіна як кумира

прихильників переваги білої раси в усьому світі, доступ провідних російських фашистів до ЗМІ, «виправдання» війни в Україні як якогось акту «очищаючого насильства», що поверне Росії її суть (християнська форма фашизму). Р. має щонайменше сім ідей, за допомогою яких його прихильники стверджують, пояснюють чи виправдовують свої дії.

1. Антилібералізм. Лібералізм у сучасному світі є характеристикою політичного режиму, що забезпечує гарантовані державою громадянські свободи: багатопартійність, свободу слова, змагальний політичний процес, справедливість, розвиток інфраструктур громадянського суспільства тощо. Путінський режим знищив свободу як явище в російському суспільстві. Усі демократичні ЗМІ ліквідовано, якщо ти незадоволений ситуацією в країні або «спеціальну воєнну операцію» назвеш її справжнім ім'ям — «війною», то опинишся за ґратами.

2. Імперскість як основа буття російського соціуму. Ідея про «Москву — Третій Рим» ніколи не зникла з російських просторів. Бажання розширювати свої природні кордони за рахунок інших народів, нав'язування їм ідеї «нового щасливого майбутнього» з російською матрицею бачення світу, поневолення інших заради «великої» мети «русского мира» — усе це вдало лягло в концепцію Р. та стало його важливою складовою.

3. Експансіонізм. Першочерговим завданням Р. на сучасному етапі визначено інтеграцію насамперед України, Білорусі, Молдови та інших православних регіонів і країв у простір єдиного «русского мира». Це своєрідна рашистська адаптація ідеї Lebensraum (життєвого простору) німецького географа і соціолога К. Гаусгофера. Сучасний рашистський експансіонізм базується на ментальності російського народу, якій притаманні зверхність, психологічний нахил до вседозволеності й грабіжництва, патологічна терплячість, жорстокість та різноманітні форми соціального ексгібіціонізму перед владою. Цим вона суттєво відрізняється від ментальності українців, серед базових рис якої — демократизм, конституціоналізм, екзистенційний [індивідуалізм](#), [егалітаризм](#). Наочно це зобразив І. Рєпін у своїх картинах «Бурлаки на Волзі» та «Запорожці пишуть листа турецькому султану».

4. Реваншизм. 2005 президент Росії В. Путін заявив, що розпад СРСР став найбільшою геополітичною катастрофою 20 ст. Травма російської еліти від поразки у «холодній» війні на розриві між перемогою СРСР у 2-й світовій війні спрацювала на творення реваншизму так само, як травма після 1-ї світової війни спрацювала на реваншизм націонал-соціалістичної Німеччини часів 2-ї світової війни. Тому першочерговим завданням вона бачить відродити новий «СРСР 2.0», а потім узятися за Захід. Тобто повернути собі статус великої держави, у якої немає кордонів.

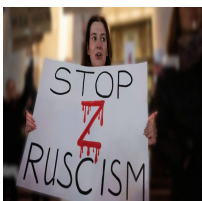
5. Некрофілія. В. Путін як натхненник Р. неодноразово проповідував некрофільські настанови у своїх публічних заявах і виступах — Росія готова знищити ядерною зброєю весь світ, якщо цей світ не готовий визнати її світовим лідером.

6. Геноцид. У Конвенції ООН про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 у статті II «під геноцидом розуміються такі дії, які здійснюються з наміром знищити, повністю або частково, будь-яку національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку: а) вбивство членів такої групи; б) заподіяння серйозних тілесних ушкоджень чи розумового розладу членам такої групи; в) навмисне створення для будь-якої групи таких життєвих умов, що розраховані на повне або часткове фізичне знищення її; г) заходи, розраховані на запобігання дітонародженню серед такої групи; д) насильницька передача дітей із однієї людської групи до іншої». Масові вбивства, систематичні порушення прав людини, насильницькі депортації та навмисне руйнування цивільної інфраструктури, вчинені російськими військовими, означають, що Москва винна у скоєнні всіх п'яти ознак акту геноциду в Україні. Така поведінка рашистів зумовлена однією з рис російської ментальності — жорстокістю, на яку звернув увагу ще на початку 20 ст. російський письменник [М. Горький](#), а пізніше — російський історик [Л. Гумільов](#). А один з ідеологів рашизму О. Дугін, професор Московського університету, відкрито закликав вбивати українців.

7. Тероризм. Сутність тероризму — насилля з метою залякування. Росія, особливо в період, коли наближаються холоди (їдеться, зокрема, про 2022 рік), активно використовувала ракетні атаки на знищення критичної інфраструктури України, постійно погрожувала тактичною ядерною зброєю, руйнувала житлові будинки, лікарні, школи тощо, тобто створювала нелюдські умови життя для громадян з метою змусити Україну піти на мирні переговори на рашистських умовах РФ. Нині вона активно продовжує це робити.

Серед інших ознак Р., досліджених українськими науковцями, — етатизм, ксенофобія, євразійство, вождізм, богообраність російського народу, мобілізація нації й держави проти ворогів, панування сили над правом тощо. Отже, Р. є антилюдяним за своєю природою явищем, порушує всі принципи міжнародного права, нищить українців, руйнує світову систему безпеки, завдяки дезінформації та маніпулюванню свідомістю створює перекручений образ світу, де правда — це брехня, а біле є чорним.

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Дем'яненко Б. «Рашизм» як квазіідеологія пострадянського імперського реваншу // *Studia politologica Ucraino-Polona*. 2018. Вип. 8;
2. Німець О. Л. Обережно, рашизм! Косів, 2018;
3. Антонова О. Р. Небезпека явища «рашизму» за ознаками впливу на суспільно-культурне життя: державно-правова природа // *Наук. вісн. Льотної академії. Сер. Економіка, менеджмент та право*. 2022. Вип. 7;
4. Дем'янчук Ю. Український погляд на «рашизм» в історичному ракурсі // *Істор. студії Сх.-європ. ун-ту*. 2014. Вип. 11/12;
5. Макарчук В. С. Рашизм як найдеградованіша стадія фашизму // *Правова держава*. 2022. Вип. 33;
6. Требін М. П. Звичайний рашизм: загальна характеристика // *Вісн. Нац. юрид. ун-ту. Сер. філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2022. № 4;
7. Хан Є. Рашизм як політична ідеологія та соціальна практика в сучасній Російській Федерації // *Актуал. пит. гуманітар. наук*. 2022. Вип. 51;
8. Snyder T. The War in Ukraine Has Unleashed a New Word // *New York Times Magazine*. 2022, 22 квіт.;
9. Якубова Л. Рашизм: Звір з безодні. К., 2023.

Бібліографічний опис:

Рашизм / М. П. Требін // *Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2023. – Режим доступу:*

<https://esu.com.ua/article-879036>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).